

Petra RAJIĆ ŠIKANJIĆ

MARIO ŠLAUS: *BIOARHEOLOGIJA – DEMOGRAFIJA, ZDRAVLJE, TRAUME I PREHRANA STAROHRVATSKIH POPULACIJA*, ŠKOLSKA KNJIGA, ZAGREB, 2006.

Recenzija / Review

UDK: 904:572]:616(=163.42)(049.3)

Primljeno / Received: 2. 4. 2007.

Prihvaćeno / Accepted: 13. 4. 2007.

Petra Rajić Šikanjić
Institut za antropologiju
Gajeva 32
HR – 10000 Zagreb
petra@inantro.hr

Knjiga *Bioarheologija – demografija, zdravlje, trauma i prehrana starohrvatskih populacija* Marija Šlausa na 254 stranice predočava podatke o životu starih Hrvata, njihovu zdravlju, aktivnostima i prehrani. Lakše snalaženje u tekstu omogućuje 100 slika u boji, 41 tablica, kao i prilično bogat popis korištene literature.

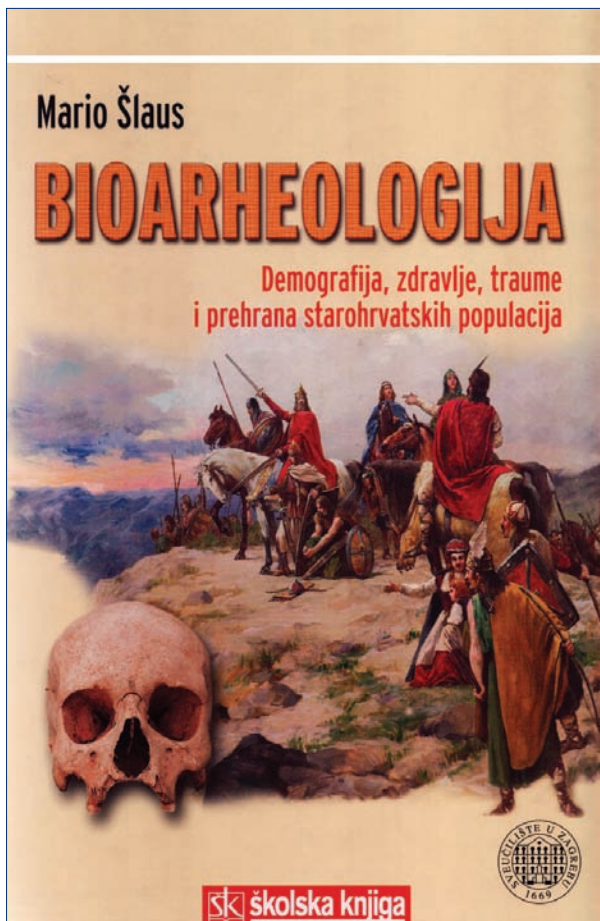
Tekst je podijeljen u sedam poglavlja u kojima se obrađuje po jedna tema vezana uz bioarheološko istraživanje. Nakon uvoda slijede poglavlja o tafonomijskim karakteristikama materijala, demografskim obilježjima analiziranih populacija, učestalosti bolesti zuba, patološkim promjenama na kostima, učestalosti i distribuciji trauma te promjenama nastalima pri svakodnevnim aktivnostima i fizičkome radu.

U većini se poglavlja nakon detaljnoga uvoda u problematiku kao primjer navodi analiza 331 skeleta s četiriju odabranih starohrvatskih groblja na istočnome Jadranu. Odabrani lokaliteti, Donje polje – Sveti Lovre kod Šibenika, Radašinovci – Vinogradi-

The book *Bioarheologija – demografija, zdravlje, trauma i prehrana starohrvatskih populacija* (Bioarchaeology – The Demography, Health, Traumas and Diet of Old Croatian Populations) by Mario Šlaus presents data on the life of the old Croats, their health, activities and diet. An easier reading of the text is aided by 100 colour illustrations, 41 tables and a rather substantial list of referred works.

The text is divided into seven chapters, each dealing with a theme in bioarchaeological research. The introduction is followed by chapters on the taphonomy and demography, frequency of dental diseases and pathological changes in bones, the frequency and distribution of traumas and changes that occurred as a result of everyday activities and physical labour.

In most chapters, after a detailed introduction to the relevant problem, the author cites analysis of 331 skeletons from four selected old Croatian cemeteries on eastern Adriatic. These sites, Donje polje – Sveti Lovre near the city of Šibenik, Radašinovci

ne kraj Benkovca, Glavice – Gluvine kuće kraj Sinja i Velim – Velištak kraj Benkovca, datirani su u period od druge polovine 7. do kraja 9. stoljeća. Kako bi se dobila realna slika o uvjetima i kvaliteti života na odabranim starohrvatskim lokalitetima, prikupljeni podaci uspoređeni su s onima iz dviju vremenski različitih komparativnih zbirki. Starija zbirka sastoji se od 260 očuvanih skeleta s pet kasnoantičkih lokaliteta, datiranih u razdoblje od 4. do 6. stoljeća. Drugu zbirku čini 175 skeleta sa šest kasnosrednjovjekovnih nalazišta iz kontinentalne Hrvatske datiranih u razdoblje od 11. do 13. stoljeća

Nakon kratkoga tumačenja predmeta bioarheologije u uvodnome je poglavlju predložen njezin razvoj kao znanstvene grane u svijetu i u Hrvatskoj. Slijede osnovni pojmovi o iskopavanju i pakiranju skeletnoga materijala te karakteristike pomoću kojih se mogu razlikovati ljudske od životinjskih kostiju, kao i vrste ozljeda. Poglavlje završava kratkim pregledom dosadašnjih bioarheoloških istraživanja starohrvatskih populacija na tlu Hrvatske. Budući da je do danas napravljeno svega nekoliko analiza, podaci izneseni u knjizi upotpunit će prazninu i pomoći rasvijetliti neka pitanja o uvjetima i kvaliteti života starohrvatskih populacija na istočnoj obali Jadrana. Drugo poglavlje posvećeno je tafonomiji arheoloških nalazišta te paljevinskim grobovima. Naime

– Vinogradine near Benkovac, Glavice – Gluvine kuće near the town of Sinj and Velim – Velištak near Benkovac, are dated from the second half of the seventh century to the end of the ninth century. In order to obtain a realistic picture of the quality of life at these sites, the data were compared to those from two chronologically different comparative collections. The older collection consists of 260 preserved skeletons from five Late Antique sites dated from the fourth to sixth century. The second collection consists of 175 skeletons from six Late Medieval sites from continental Croatia dated to the eleventh to thirteenth century.

A brief interpretation of the subject of bioarchaeology in the introductory chapter is followed by a presentation of its development as a discipline throughout the world and in Croatia. This is followed by the basic concepts on excavation and packing of skeletal materials and characteristics that help in distinguishing human from animal bones, as well as the type of injuries. The chapter ends with the brief overview of previous bioarchaeological research of old Croatian populations in Croatia's territory. Since only a few analyses have been conducted to date, the data provided in the book will fill in the gaps and help shed light on some questions concerning the conditions and quality of life of old Croatian populations on the eastern Adriatic coast.

The second chapter is dedicated to the taphonomy of archaeological sites and incineration graves. This is because many post-mortem processes influence the degree of preservation of bones, which in turn directly influences possibilities for analysis and the selection of methods. Incineration graves are just one of the ways in which people in the past interred the skeletal remains of the deceased.

Bioarchaeological analysis of the selected old Croatian sites begins with the chapter on demographic features. Since the demographic characteristics of skeletal remains implies determination of the sex and age of the deceased, the author explains the methods used to establish the sex and age of both adults and children. The demographic characteristics of the selected sites are cited at the end of the chapter, wherein it is apparent that the greatest mortality occurred between the ages 30 and 40.

Dental diseases are analysed in the fourth chapter. Carious lesions, as the most widespread dental disease, and alveolar diseases, such as abscesses and periodontosis, which can lead to ante-mortem tooth loss are all described. A section of this chapter is dedicated to hypoplastic defects on tooth enamel, which most often emerge in archaeological populations due to exposure to physiological stress during childhood, when tooth enamel is formed. The

mnogi postmortalni procesi utječu na stupanj očuvanosti kostiju, o čemu pak izravno ovisi mogućnost analize i odabir metoda. Paljevinski grobovi samo su jedan od načina kako su ljudi u prošlosti odlagali pokojnikove skeletne ostatke. Stoga je važno posvetiti pozornost i takvim nalazima.

S poglavljem o demografskim obilježjima počinje i bioarheološka analiza odabranih starohrvatskih lokaliteta. Kako demografske karakteristike skeletnih ostataka podrazumijevaju određivanje spola i dobi pokojnika, autor objašnjava metode koje se koriste pri određivanju spola i životne dobi odraslih i djece. Na kraju poglavlja navedene su demografske karakteristike odabranih lokaliteta iz kojih je vidljivo da je najveća smrtnost bila između 30. i 40. godine života.

Bolesti zuba i alveola obrađene su u četvrtome poglavlju. Opisani su karijes, najraširenija bolest zuba, i alveolarne bolesti, kao što su apsces i paradentoz, koje mogu dovesti do gubitka zubi za života. Dio poglavlja posvećen je hipoplastičnim defektima na zubnoj caklini koji u arheološkim populacijama nastaju najčešće zbog izloženosti fiziološkomu stresu u djetinjstvu kada nastaje zubna caklina. Razlike u učestalosti karijesa autor objašnjava razlikama u vrsti prehrane između muškaraca i žena, a veću učestalost alveolarnih bolesti kod žena povezuje s obradom organskoga materijala.

Razne bolesti krojile su povijest pojedinih naroda, ali i izravno utjecale na kvalitetu života pojedinaca. Vidljive patološke promjene na kostima autor je podijelio na zarazne, metabolične i reumatske. Nespecifične zarazne bolesti vrlo su česte na arheološkome materijalu, a u knjizi se osim njih detaljnije obrađuju i dvije specifične zarazne bolesti – tuberkuloza i lepra. Za sada je uočeno nekoliko slučajeva tuberkuloze, a zahvaljujući ovoj knjizi i analiziranomu materijalu dokumentirana je i pojava lepre u starohrvatskoj populaciji.

Šesto poglavlje posvećeno je slučajnim i namjernim ozljedama. Njihova iznimna učestalost svjedoči o postojanju nasilja, kao i o teškim uvjetima života.

Predmet su zadnjega poglavlja promjene na kostima nastale uslijed svakidašnjih aktivnosti i teškoga fizičkog rada. Tako nastale promjene vidljive su kao osteoarthritis na zglobovima dugih kostiju i rubovima trupa kralježaka te Schmorlovi defekti na tijelima kralježaka. Veća učestalost tih promjena kod muškaraca navodi autora na zaključak da su oni obavljali većinu težih fizičkih aktivnosti.

Prikazana je knjiga prvi primjer u hrvatskoj znanstvenoj literaturi koji domaćoj publici približava problematiku bioarheologije i njezinih istraživanja. Iako je zamišljena kao sveučilišni udžbenik, prven-

author explains the differences in the frequency of carious lesions by the differences in diets between men and women. The higher frequency of alveolar diseases in females the author attributes to the processing of organic materials.

Various diseases have moulded the histories of individual populations, and also directly influenced the quality of life of individuals. The author divided the visible pathological change on bones as infectious, metabolic and rheumatic. Unspecified infectious diseases are very frequent in archaeological populations, and besides these, this book also contains a detailed analysis of two specific infectious diseases: tuberculosis and leprosy. So far several cases of tuberculosis have been observed, and thanks to this book and the materials analysed therein, the appearance of leprosy in the old Croatian population has also been documented.

The sixth chapter is dedicated to accidental and intentional injuries. Their exceptional frequency testifies to the presence of violence and arduous living conditions.

The subject of the last chapter are changes in bones which emerged as a result of everyday activities and hard physical labour. Such changes are visible as osteoarthritis on the joints of long bones and vertebral bodies and Schmorl's nodules on the body of vertebrae. The higher frequency of these changes in males leads the author to conclude that they participated in demanding physical labour.

This book is the first example in Croatia's scientific literature which familiarises the domestic public with the problems of bioarchaeology and the associated research. Although conceived as a university textbook, it is primarily intended for all of those interested in the life of old Croatian populations.

This type of manual is useful to students in their efforts to learn about the field of study and its analysis objectives and methods. Particularly helpful are the colour photographs, which are an excellent supplement to the text, often clarifying the points made therein. Experts who deal with human skeletal remains will find previously unpublished data on old Croatian populations on the eastern Adriatic coast. Since this book is written in a simple and entertaining fashion, it is accessible by a wider reading public interested in the history and lives of their predecessors.

We can only hope that this pioneering effort in bringing bioarchaeology closer to the domestic public will serve as an inspiration for new works with similar content.

stveno je namijenjena svima koje zanima život starohrvatskih populacija.

Studentima je ovakav priručnik koristan pri upoznavanju sa strukom, ciljevima i metodama analize. Od osobite su koristi kvalitetne fotografije u boji koje su izvrsna nadopuna i pojašnjenje teksta. Stručnjaci koji se bave ljudskim skeletnim ostacima u knjizi će naći dosad neobjavljene podatke o starohrvatskim populacijama na istočnome Jadranu. Budući da je knjiga pisana jednostavno i zabavno, dostupna je i širemu čitateljskom krugu zainteresiranomu za povijest i život predaka.

Nadamo se da će ovaj pionirski pothvat u približavanju bioarheologije domaćoj publici biti poticaj za nova djela sličnoga sadržaja.